

Uniwersytet
Gdański

Związek
Uczelni
Fahrenheita

Gdańsk, 11.10.2023

Dr hab. Wojciech Grabowski, prof. UG

Kierownik Zakładu Stosunków Międzynarodowych

Instytut Politologii

Wydział Nauk Społecznych

Uniwersytet Gdański

Recenzja doktorska rozprawy mgr Aleksandry Spancerskiej pt.

Soft power i sharp power w polityce zagranicznej Turcji pod rządami Partii

Sprawiedliwości i Rozwoju

napisanej pod kierunkiem dr hab. Radosława Bani, prof. UŁ

(promotor pomocniczy dr Karol Wasilewski)

1. Uwagi Wstępne

Koncepcja podziału potęgi na *hard power* i *soft power* została zaproponowana przez amerykańskiego politologa Josepha Nye'a w książce „Bound to lead: the changing nature of american power” (1991) i spotkała się z równie dużym entuzjazmem wśród badaczy stosunków międzynarodowych i dyplomatów, co odrzuceniem przez ich krytyków. Ci pierwsi zaczęli wykorzystywać koncepcję do analizy polityki zagranicznej państw i doprowadzili do jej dalszego rozwoju m.in. tworząc pojęcia *smart power*, *sharp power*, *information power*, *linking power* etc. Uwypuklenie tych składowych potęgi państwa stało się przyczynkiem do dyskusji nad ich rozwojem i wykorzystaniem, a według niektórych badaczy to właśnie *soft power* po „zimnej wojnie” stało się decydującym elementem wyścigu między mocarstwami o dominację na arenie międzynarodowej. Krytycy koncepcji Josepha Nye'a oraz podejść badawczych, które wyrosły na jego gruncie wskazują na fakt, że państwa zawsze stosowały *hard*, *soft* i *smart*

power i trudno traktować to podejście jako nowe i oryginalne. Warto w tym miejscu uświadomić sobie, że utartą prawidłowością w naukach społecznych jest pierwszeństwo powstawania zjawisk względem ich nazewnictwa czy konceptualizacji (stare wino, w nowej w butelce) i nie inaczej jest w przypadku koncepcji *hard-soft-sharp power*.

Analizy wykorzystania *soft* i *sharp power* w polityce zagranicznej Republiki Tureckiej podjęła się mgr Aleksandra Spancerska. Podjęte przez Doktorantkę badanie pozwoliło na określenie celów i narzędzi w ramach tureckiej polityki zagranicznej oraz efektywności wykorzystania tych ostatnich we wzmacnianiu pozycji Turcji na arenie międzynarodowej. Jednocześnie wykorzystanie koncepcji *sharp power* powinno stanowić przyczynek do dyskusji nad użytecznością tego instrumentu polityki zagranicznej oraz głosem w dyskusji nad jej rozwojem, a także przeciwdziałaniem.

2. Metodologia rozprawy

Mgr Spancerska we wstępie rozprawy zawarła cel badawczy, hipotezę, pytania badawcze, metody badawcze oraz spis struktury pracy.

Temat pracy wydaje się być oryginalny chociaż od kilku lat powstają prace dotyczące polityki zagranicznej Turcji w ładzie postamerykańskim czy wykorzystania *soft* i *hard power* w tureckiej *foreign policy*¹. Mimo to próbę wykorzystania stosunkowo nowej koncepcji *sharp power* (2017) do zbadania bieżącej polityki zagranicznej Turcji należy uznać za poznawczo wartościową, gdyż pozwoli ona na weryfikację użyteczności podejścia badawczego, zaproponowanego przez Christophera Walkera.

Dość nietypowym zabiegiem badawczym wydaje się jednak wyznaczenie **celu pracy** oraz niemal natychmiastowe udzielenie przez Doktorantkę odpowiedzi na zadane w jego ramach pytanie – co sprawiło, że tureccy decydenci polityczni zaczęli przejawiać skłonność do stosowania narzędzi z zakresu *sharp power*? (s. 3). Autorka już we wstępie uświadamia

---

¹ i. Kalin, *Soft Power and Public Diplomacy in Turkey*, „Perceptions Journal of International Affairs” 2011, Vol. 16, No. 3, s. 5-23; G. Tol, *Turkey’s Bid for Religious Leadership, How the AKP Uses Islamic Soft Power*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2019-01-10/turkeys-bid-religious-leadership>; K. Baldacchino, *Turkey’s Hard Power Turn: Handing Hizmet Schools to the Turkey Maarif Foundation*, https://brokenchalk.org/wp-content/uploads/2022/11/Edited_Turkey_s_Hard_Power_Turn.edited.pdf; C. Wiegand, *Turkey, Qatar and the evolution of soft power in a changing Middle East*, Grin Publishing 2014; E. Eyryce, A. Onur Tepeciklioğlu (eds.) *Turkey in Africa: A New Emerging Power?*, London/New York 2021.

odbiorcę, że przyczynami wykorzystania *sharp power* przez Turcję były liczne uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne i dla osób, znających realia polityczne i kulturowe Turcji i regionu lektura pracy mogłaby się już zakończyć. O ile mgr Spancerska trafnie wskazuje na przydatność założeń realizmu neoklasycznego, łączącego analizę poziomu systemowego i wewnętrznego, o tyle próżno szukać w rozprawie praktycznego wykorzystania/ głębszej analizy/aplikacji tego nurtu realizmu do zbadania polityki zagranicznej Turcji.

Hipotezy, chociaż właściwie postawione, wydają się być mało odkrywcze. Przejście z systemu parlamentarno-gabinetowego do systemu prezydenckiego musi prowadzić do większej centralizacji władzy, a ponieważ Turcja od wielu lat ma skłonności ku autorytaryzmowi, stąd postępująca deprywacja władzy nie powinna dziwić. Z postawionych trzech hipotez wynika, że dedemokratyzacja systemu politycznego Turcji doprowadziła do zwiększenia wykorzystania narzędzi *sharp power*. Docenić jednak należy fakt, że hipotezy są skorelowane z tematem pracy.

Autorka odwołuje się do metody historycznej jednak nie precyzuje, o którą metodą chodzi. Warto przypomnieć, że nie ma jednej metody historycznej ale istnieje szeroki zbiór metod, stosowanych w ramach dyscypliny historia, będących pomocniczymi wobec dyscyplinie nauk o polityce i administracji np. metoda rekonstrukcji, metoda geograficzna, metoda porównawcza czy metoda retrogresywna.

Podstawa źródłowa rozprawy jest bogata i zróżnicowana, wskazując na erudycję autorki w zakresie badanego tematu. Doktorantka korzysta z prac polsko-, anglo- i tureckojęzycznych, a co ważniejsze także z materiałów źródłowychm.in. wypowiedzi i oświadczeń przedstawicieli rządowych, aktów prawnych, publikowanych w Dzienniku Urzędowym czy dokumentów, publikowanych przez tureckie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Docenić należy także badania terenowe autorki, znajomość języka tureckiego oraz stosowanie znaków z alfabetu tureckiego w zapisie oryginalnych nazw.

Strukturę rozprawy należy uznać za właściwą i spójną – składają się na nią 2 rozdziały metodologiczne oraz 2 rozdziały empiryczne o proporcjonalnej objętości, wraz ze wstępem i zakończeniem.

3. Treść rozprawy

Praca została podzielona na cztery rozdziały. W **rozdziale I** Autorka przedstawiła zagadnienie *soft* i *sharp power* w stosunkach międzynarodowych. Słusznie wskazała, że genezy *soft power* można doszukiwać się już w dziele chińskiego gen. Sun Tzu „Sztuka wojenna” (VI w. p.n.e.) czy w pracach Konfucjusza. Jednak odnosząc się do czasów nam współczesnych mgr Spancerska zwraca uwagę, że po zakończeniu „zimnej wojny” mocarstwa przeniosły główną oś rywalizacji na pole *soft power* – obejmującej wartości, idee, kulturę, do czego przydatnym podejściem badawczym okazał się konstruktywizm. W dalszej części pracy Doktorantka przedstawia części składowe *soft* i *hard power*, jak również zalety i ograniczenia takiego podziału. Należy docenić autorkę za przedstawienie niezachodniej perspektywy na *soft power* (np. rosyjskiej), co sugeruje, że wpływ na rozumienie tej koncepcji ma typ systemu politycznego i kultura polityczna. Autorka cytuje licznych badaczy chociaż warto byłoby podzielić się własnymi spostrzeżeniami w zakresie *hard/soft/sharp power*.

Podrozdział 1.2 opisuje szczegółowo istotę *sharp power*. Doktorantka wskazuje na znaczenie systemu politycznego w stosowaniu tego typu potęgi podkreślając, że służy ona także oddziaływaniu na funkcjonowanie instytucji ważnych z punktu widzenia funkcjonowania demokracji i prawa międzynarodowego. Słusznie zauważa, że *sharp power* była używana także przez państwa demokratyczne np. przez USA wobec ZSRR podczas „zimnej wojny” (s. 30).

W rozważaniach oraz odwołaniach do licznych badaczy polskich i zagranicznych niekiedy brakuje konstruktywnej krytyki ze strony autorki rozprawy. Na przykład mgr Spancerska odwołuje się do Kathryn Stoner, która opisuje stosowane przez Rosję instrumenty potęgi twardej, miękkiej i ostrej na zmianę, co zostało określone terminem wojny hybrydowej lub doktryny Gierasimowa (s. 28). Nie do końca można się zgodzić z takim utożsamianiem pojęć – o ile w czasie działań wojennych (prowadzone w ramach wojny hybrydowej także w czasie pokoju) można wykorzystywać instrumenty z zakresu *hard* i *sharp power*, o tyle po pierwsze nie należy ich utożsamiać z wojną hybrydową, po drugie przywołane wykorzystanie Kościoła Prawosławnego jako rosyjskiego instrumentu *soft power* należałoby zaliczyć właśnie do *sharp power* – manipulacji wiarą, wartościami i przekonaniem religijnymi.

W podrozdziale 1.3. Autorka opisuje recepcję *soft power* i *sharp power* w tureckiej myśli politycznej. Mgr Spancerska zauważa, że początków wykorzystania potęgi miękkiej w Turcji można doszukiwać się już w latach 80-tych XX wieku (powstanie Turecko-Islamskiej Unii

Instytucji Religijnych), w ramach wspierania przez rząd w Ankarze realizacji potrzeb tureckiej diaspory w RFN. Na arenie międzynarodowej Autorka wskazuje także na promowanie tureckiego modelu rozwojowego (system świecki, gospodarka wolnorynkowa) wśród powstałych po rozpadzie ZSRR republik w Azji Centralnej i na Kaukazie. Tureckie elity polityczne odwoływały się do wspólnoty etnicznej i religijnej, a także powiązań językowych i kulturowych z państwami Azji Centralnej. W rezultacie doszło do utworzenia Międzynarodowej Organizacji Kultury Tureckiej, zrzeszającej Turcję, Turkmenistan, Uzbekistan, Kazachstan, Azerbejdżan oraz Kirgistan. Po zamachach terrorystycznych na WTC i Pentagon z 11 września 2001 r. turecki model rozwojowy został zauważony na arenie międzynarodowej, a Turcja stała się uczestnikiem rozmów akcesyjnych z Unią Europejską (2004). Arabska Wiosna była kolejnym punktem zwrotnym w myśleniu na temat potęgi miękkiej Turcji ponieważ Turcja zaczęła być postrzegana i ukazywana (m.in. przez USA) jako przykład skutecznego połączenia islamu i demokracji.

W dalszej części pracy Autorka powołuje się na İbrahima Kalina, według którego (...) Turcja stała się mocarstwem regionalnym w pełnym tego słowa znaczeniu” (s. 40), chociaż w opinii recenzenta z licznymi ograniczeniami projekcji potęgi w postaci chociażby braku legitymacji ze strony państw arabskich (więcej na ten temat w dalszej części recenzji). Mgr Spancerska wskazuje na atuty Turcji w postaci: „kultury, sztuki, kina, architektury, muzyki, systemu edukacji, środowiska konkurencyjnego, wolności, demokracji, myślenia kreatywnego, kapitału społecznego, tła historycznego, bogactwa kulturowego, infrastruktury naukowo-technologicznej państwa”. Mając w pamięci postawione we wstępie rozprawy hipotezy można dostrzec ewolucję, jaką przeszedł turecki model rozwojowy, *soft power* oraz pozycja regionalna Turcji pod wpływem procesów autorytarnych, które wystąpiły w Turcji w okresie przejścia z systemu parlamentarno-gabinetowego na system prezydencki.

Z jednej strony rozdział I prezentuje szerokie spektrum poglądów, opinii i analiz badaczy i polityków tureckich i mógłby stanowić część analizy krytycznej literatury na temat *hard* i *soft power* na przykładzie Turcji, z drugiej strony brakuje własnych przemyśleń Autorki i ustosunkowania się do przytaczanych wypowiedzi. Np. trudno się zgodzić z opinią przywołanej przez mgr Spancerską Sener Akturk, która twierdzi, że elementem potęgi miękkiej Turcji jest fakt, że Turcja jest siedzibą ostatniego imperium islamskiego i kalifatu (s. 46) – z pewnością nie jest to argument dla państw arabskich, wśród których trudno znaleźć te, które przejawiają tęsknotę za czasami Imperium Osmańskiego. Na szczęście własne przemyślenia Autorka

zawarła w podsumowaniu rozdziału I, w którym wyjaśnia przyczyny skupienia się na *sharp power* w polityce Rosji i Chin przez amerykańskich badaczy (w porównaniu do nikłego zainteresowania *sharp power* Turcji), a które to analizy wynikają zwyczajnie z faktu, że taka polityka stanowi zagrożenie dla interesów USA.

W **rozdziale II** Doktorantka przedstawiła uwarunkowania tureckiej polityki zagranicznej odwołując się w sposób szczególny do klasyfikacji uwarunkowań zaproponowanych przez Ryszarda Ziębę. Mgr Spancerska dużo miejsca poświęciła opisowi uwarunkowań wewnętrznych (środowiska geograficznego, potencjału ludnościowego, potencjału gospodarczego i naukowego, systemu społeczno-politycznego, percepcji środowiska międzynarodowego przez własne państwo i społeczeństwo, koncepcje polityki zagranicznej, jakość oraz aktywność własnej służby zagranicznej i dyplomacji) i zewnętrznych (trendy ewolucji najbliższego danemu państwu środowiska międzynarodowego, pozycja państwa w systemie stosunków i ról międzynarodowych, struktura i zasięg umownych powiązań międzynarodowych państwa oraz obowiązujące prawo międzynarodowe, międzynarodowa percepcja danego państwa i narodu oraz oczekiwania i wymagania stawiane danemu państwu przez inne państwa, koncepcje polityki zagranicznej innych państw, jakość oraz aktywność służby zagranicznej i dyplomacji innych państw

Rozdział II zawiera kompleksową wiedzę na temat determinantów tureckiej polityki zagranicznej, wskazując na wpływ wielu zmiennych, w tym systemu międzynarodowego oraz innych państw, jak również wzajemnych relacji, zwłaszcza z mocarstwami USA, Rosją i Chinami. O ile Doktorantka wykorzystwała pewien „model” polityki zagranicznej, o tyle zabrakło podsumowania/wniosków, które byłyby klamrą spajającą dotychczasowe rozważania.

W **rozdziale III** Doktorantka przedstawiła charakterystykę aktywności Turcji na forum międzynarodowym w wymiarze *soft power*. Dowiadujemy się z niego, że dzięki nieobecności kolonialnej Turcji w przeszłości, a także licznym stowarzyszeniom, oferującym m.in. naukę języka tureckiego, inwestycje gospodarcze czy pomoc humanitarna, Turcja może budować wiarygodność oraz wizerunek partnera i sojusznika na arenie międzynarodowej. Doktorantka wskazuje na dyplomację meczetową czy kulturową jako instrumenty *soft power* w polityce zagranicznej Turcji. Czytając o przejawach polityki zagranicznej oraz projekcji potęgi, nakierowanej na wzmocnienie swojej roli i znaczenia w regionie i świecie nasuwa się pytanie o konflikt interesów z innymi potęgami regionalnymi np. na Bliskim Wschodzie. Wsparcie

przez Turcję (wspólnie z Katarą) Braci Muzułmanów w okresie Arabskiej Wiosny doprowadziło do konfliktu Turcji z Arabią Saudyjską, Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi i Bahrajnem. Również aspiracje mocarstwowe Turcji do odgrywania roli przywódcy świata islamu (choćby w ramach dyplomacji meczetowej), kolidują z *power politics* władz w Rijadzie. Ponownie warto zapytać, czy wyrażona przez Abdennoura Toumiego opinia, jakoby Erdogan był popularny wśród ludności arabskiej, przekłada się na pozytywny odbiór Turcji w państwach regionu, z którymi weszła ona w spór/konflikt np. wspomniane wcześniej Arabia Saudyjska, Bahrajn, Egipt, ZEA (spór o Braci Muzułmanów), z Izraelem i Syrią (spór o interwencje w Syrii), z Libią, Iranem i Katarą (spór o interwencje w Libii). Z pewnością opinie na temat Erdogana wśród państw Bliskiego Wschodu nie są jednoznacznie pozytywne.

W rozdziale IV Doktorantka dokonała charakterystyki aktywności Turcji na forum międzynarodowym w wymiarze *sharp power*. Rozdział 4.1. dotyczy technologii i mediów społecznościowych. Doktorantka wskazuje na sposoby ich wykorzystania przez państwa autorytarne „aby inwigilować, represjonować i manipulować opinią wewnętrzną oraz zagraniczną populacją. Na określenie tej cyfrowej polityki mgr Spancerska przywołuje wypracowaną w ostatnich latach definicję cyfrowego autorytaryzmu, w której stosowaniu dominują Rosja i Chiny. W rozdziale Autorka opisała także tureckie farmy trolli, powiązane z rządem AKP, dyskredytujące m.in. polityków opozycji czy wspierające rządową narrację. W tym miejscu warto postawić pytanie: na ile działania cyfrowego autorytaryzmu (będącego elementem *sharp power*) są nowym zjawiskiem skoro w ten typ systemu politycznego wpisana jest cenzura, inwigilacja czy propaganda? Podobne praktyki, jak aresztowania opozycjonistów rządu tureckiego (w kraju i poza jego granicami), represje i łamanie praw człowieka wobec przeciwników AKP, zatem czy opisywanie ich w kategoriach narzędzi *sharp power* coś zmienia? I dalej warto zapytać: czym różni się wykorzystywany dzisiaj przez państwa *sharp power* od siły ostrej stosowanej przed wymyśleniem pojęcia „sharp power”? W podsumowaniu rozdziału IV Doktorantka, powołując się na A. Lührmann i S.I. Lindberga wskazuje na bardziej nieformalne i tajne sposoby podważania demokracji (s. 168) ale czy to jedyna różnica?

W podsumowaniu rozprawy Autorka wskazuje na zmienne, które wpłynęły na postępującą dedemokratyzację państwa oraz rosnące skłonności do używania *sharp power*. Mgr Spancerska odniosła się do postawionych we wstępie hipotez podkreślając rosnącą dynamikę procesów autorytarnych, czego efektem stało się podporządkowanie polityki zagranicznej jednostce, wzrost jej nieprzewidywalności oraz skłonności do brikmanship (s. 175).

4. Uwagi szczegółowe

Określenie, że tureckie wzorce kulturowe, eksportowane za pośrednictwem przekazów medialnych, zaczęły cieszyć się popularnością na całym świecie (s. 3) może budzić wątpliwości. Już w samym świecie arabskim istnieją głębokie resentymenty historyczne oparte na podziałach etnicznych oraz traktowania Turków jako wręcz „element” obcy kulturowo.

Autorka nazywa neorealizm koncepcją (s. 6) podczas gdy należałoby raczej mówić o jednym z nurtów realizmu. Warto byłoby także wyjaśnić koncepcje prowadzenia polityki takie jak np. polityka „bliskiej zagranicy” (s. 36).

Sugerowałbym także nie posługiwanie się językiem mediów masowych, które często używają skrótów myślowych lub uproszczeń, nie dbając o kulturę języka polskiego – mam tutaj na myśli posługiwanie się takimi zwrotami jak: „Ankara z szacunkiem odnosi się do regionalnej dynamiki społecznej...” tylko „władze w Ankarze z szacunkiem odnoszą się do regionalnej dynamiki społecznej”.

Doktorantka poświęciła także dużo miejsca Chinom i Rosji chociaż rozprawa dotyczy Turcji. Oczywiście kontekst polityczny i międzynarodowy jest niezbędny do zestawienia, porównania czy pokazania trendów lub ich wpływu na analizowane państwo jednak recenzent odnosi wrażenie, że w niektórych miejscach rozprawy występuje nadmiar informacji o państwach chińskim i rosyjskim. Ciekawym wątkiem byłoby ukazanie współpracy między Turcją a Chinami i Rosją w zakresie stosowania *sharp power* lub wykorzystanie metody porównawczej.

5. Uwagi końcowe

Próby odczytania przez mgr Spancerską recepcji *sharp power* w polityce zagranicznej Turcji należy uznać za udane oraz ciekawe z poznawczego punktu widzenia. W sposób szczególny należy docenić analizę najbardziej bieżących wydarzeń i wykorzystanie najnowszej literatury z zakresu omawianej problematyki. W rozprawie można dostrzec przede wszystkim myślenie przyczynowo-skutkowe, podkreślające zależności między zmiennymi zależnymi i niezależnymi a polityką zagraniczną Republiki Tureckiej.

Należy docenić wykorzystanie przez Doktorantkę stosunkowo nowej kategorii analitycznej jaką jest *sharp power*, jednak w ocenie recenzenta koncepcja ta wymaga jeszcze rozwinięcia i uszczegółowienia, w przeciwnym razie jej użyteczność eksplanacyjna i poznawcza będą niewielkie. Warto bowiem zauważyć, że przy analizach tureckiej polityki zagranicznej można opisywać podejmowane przez decydentów działania nie odwołując się do kategorii *sharp power* i uzyskać podobne wnioski. W tym przypadku koncepcja *sharp power* wykorzystana w rozprawie porządkuje wiedzę i ułatwia odbiór i zrozumienie motywów, instrumentów i skutków działań elit politycznych w ramach prowadzonej polityki zagranicznej. Doktorantka słusznie zauważa, że w najbliższym czasie nie należy spodziewać się, że AKP powróci na ścieżkę demokracji....choćby dlatego, że nie ma widoków na zmianę podstawowych uwarunkowań systemowych (178).

Biorąc pod uwagę powyższe, jak również fakt uporządkowania złożonego i skomplikowanego procesu tworzenia i aplikacji polityki zagranicznej, stwierdzam, że **recenzowana rozprawa doktorska odpowiada wymogom stawianym w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2021 poz. 478 ze zm) i wnoszę o dopuszczenie mgr Aleksandry Spancerskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

